

המקרה של "ילד זאב" – הבניה של גוף אחד דרך הסמלי בממשי

תמי וייל

רוברט, המכונה בספרות "ילד זאב", הגיע לטיפול של רוסיין לפורט במוסד בדנפרט בגיל 3.5, בן לאב לא ידוע ולאחר שננטש על ידי אמו שסבלה מפרנויה. טרם הגעתו שהה ב 25 מוסדות ובתי חולים. רוסיין ניהלה רישומים מפורטים של הפגישות, שהיוו בסיס לספרות ענפה של כתיבה על המקרה, החל מסמינר¹ של לאקאן.

רוסיין מתארת את התנהגותו של רוברט בהגעתו כמאופיינת בחוסר קואורדינציה ואי שקט, וברמת השפה – היעדר מוחלט של דיבור מכוון, צרחות, וצחוק גרוני לא תואם. היו לו יללות חודרות, בכל הרגעים השגרתיים של חיי היומיום- הסיר, בעיקר ריקונו, התפשטות, האכלה, דלתות פתוחות, חושך, צעקות של ילדים אחרים ומעבר בין חדרים. הוא צעק את שתי המילים היחידות שידע Madame, Le Loup. שפתו לא התפתחה, גם בהמשך, לכדי משפטים.

לא ידענו, כך אומרת רוסיין, באיזו קטגוריה לשים אותו, אך ניסינו לטפל בו בכל אופן, למרות שתהינו אם יצא מזה משהו. לדבריה של רוסיין היא כינתה אותו "ילד זאב", משום שהוא חזר כל הזמן על המילה זאב, ומכיוון שזה היה באמת הדימוי שלו על עצמו. יחד עם זאת נראה שרוסיין מלכתחילה, בצירוף המילה ילד לכינוי, לא וויתרה על ההנחה שיש שם סובייקט.

בעקבות היסטוריית היחסים של רוברט עם אמו, שהרעיבה וסיכנה אותו, וגילוי של רוסיין, בשלב מאוחר יותר בטיפול, שבקבוק נדחף לפיו של רוברט בזמן ניתוח שעבר בגיל 5 חודשים ללא הרדמה, היא מציינת כי התפתחותו המוקדמת, אופיינה בכך שפנטזיות אוראליות סדיסטיות אכן התממשו במציאות, והובילה לכך ש "ילד זה תמיד נשאר בשלב שבו פנטזיות הן מציאויות".

לאקאן לא מתייחס אל הפנומן הפסיכטי מנקודת מבט של ליקוי. הוא קושר את דמות האם ואת הטראומה המקושרת לבקבוק, לתופעה ההלוצינטורית של הזאב, ומזהה אותה כסופר אגו הרסני ושרירותי, שמייצג את החוק, כלומר את השפה, ולפיכך מהווה בסיס שאיפשר לרוסיין לתקשר עם רוברט. בחרתי להמשיך עם הכיוון הזה של לאקאן, ולהתייחס למסלול שרושמת רוסיין, כאשר היא עוקבת אחר הפתרונות של רוברט, וממציאה עבורם שמות, דרך הציר הנוגע לשאלת השפה ומעמד הסמלי במקרה.

רוסיין לוכדת את מורכבות המקרה דרך המצאה אותה היא מכנה "הסמלי בממשי". המצאה פרדוקסלית זו מציבה קושי שאחריו אנסה לעקוב. האם הסמלי יכול להופיע בממשי, בהעדר פונקציה סמלית שכבר נמצאת שם? ואם הפונקציה הסמלית כבר שם, מדוע צריך רוברט לגלם אותה בממשי?

בשנת הטיפול הראשונה רוברט פועל עם האובייקטים, מזיז אותם ממקום למקום, עורם אותם על המטפלת. מילר² אומר כי מסלול הטיפול של רוסיין מהווה קריאה של כתיבה. את ההתנהגויות של רוברט הוא מכנה פנטומימה, שמלווה טקסט שאינו ידוע. מילר ממשיך ואומר, שכדי שהפנטומימה תהיה מובנית כשפה, צריך שניתן יהיה להבחין בין מסמן ומסומן, ואז להשתמש במסמן כדי לומר דבר אחר לחלוטין. במקרה של רוברט אנו נדרשים לבחון זאת תחילה דרך השינוי שחל ביחס שלו לאובייקטים.

אנו רגילים לחשוב, כך אומר מילר, שהסימבוליזציה יוצרת שארית של אובייקט a, שמקבל סטטוס של ממשי לא סימבולי, המדיר את המסמן. רוסיין ממציאה עבור המקרה של רוברט את המונח "אובייקט מסמני", שמשמש אותה כדי להתייחס לאובייקטים שרוברט מזיז ממקום למקום, בין מרחבים של בתוך ובחוץ, כאל מסמנים.

אובייקטים מסמניים אלה אינם מובחנים תחילה. אפשר לעשות שימוש בתיאור של מילר⁽³⁾ היכן שבמקום שלד מסמני של אדיפוס, מופיעה איכות של כוורת מסמנים, פיזור של זהויות, שמהוות פלורליזציה של שיח האדון, השווה להיעלמותו. כך לפי התיאור של רוסין: "הוא היה רק הסדרה של האובייקטים שבאמצעותם הוא בא במגע עם חיי היומיום, סמלים של חומרי הגוף שלו". פלורליזציה זו תצטמצם במהלך הטיפול דרך מה שרוסין מכנה – "סירוס בממשי".

תחילתו באמירה של רוסין כי הדבר העיקרי שהצליחה לחלץ מהפגישות של השנה הראשונה היה שרוברט לא העז להתקרב לבקבוק עם החלב, או שכשהיה מתקרב היה נושף עליו. כלומר, רוברט בודד את האובייקט המסמני בקבוק (S1) מנחיל המסמנים. בהמשך, כאשר רוברט מוציא החוצה את כל האובייקטים מחדר הטיפול, מקבילה רוסין את הוואקום שיצר סביב הבקבוק לוואקום שיצר גם סביבה.

אפקט הצמצום, שבא לידי ביטוי בהבחנתם מהשאר, עדיין לא מעיד על סירוס בסמלי. לוראן⁽⁴⁾, אומר כי נפילת האובייקט הפכה לבלתי אפשרית, משום שמצד אחד האחר נותר לא משוסע, ומצד שני האובייקט בקבוק, גם אם הובחן מהאחרים, נשאר ממשי, לא משוים, ולא הפך לכדי מסמן.

לקראת סיום השלב הפרלימינרי רוסין מתארת: "אחרי שערם הכל מעלי במצב מאד לא שקט, הוא ברח, ושמעתי אותו במעלה המדרגות, מהן לא ידע לרדת בכוחות עצמו, אומר בקול פתטי, בטון מאד שקט, לא רגיל עבורו: "Mummy", כשהוא מביט אל הריק". ברישומים מאוחרים מ-1983 רוסין ורוברט לפורט⁽⁵⁾ כותבים, כי קריאה זו, המייסדת עבור רוברט סימבוליזציה מינימלית של האחר הקדמוני, על בסיס האם, נשארה ללא עתיד, בהיעדר הסמלי, שהופך לעקר את מה שהקריאה הזו היא באמת: קריאה למטאפורה האבהית.

השלב הפרלימינרי, מגיע לסיומו מחוץ לטיפול, כאשר רוברט מנסה לחתוך את איבר מינו עם מספרים מפלסטיק. מילר מכנה את הפעולה הזאת "מינוס פאלוס שרושם את עצמו בממשי"⁽⁶⁾. מדובר בניסיון לסירוס ממשי של האיבר, שלא נפרד מהמציאות הגופנית ולא קיבל את הפונקציה המסמנית של הפאלוס⁽⁷⁾. הסירוס בממשי פועל גם ביחס לבקבוק שנשאר אובייקט סקופי, מטריאלי, ושנפילתו זהה לאובדן של הפין, כפי שרוברט מראה כששם את ידו על הפין ברגע שהבקבוק כמעט נופל⁽⁸⁾. מילר טוען כי רוברט מנסה לגלם את הסמלי בממשי, ולרשום את המאמץ להפחתה, שמצייתת להכרחיות מהסדר הסמבולי⁽⁹⁾.

בחלק השני של הטיפול, רוברט מתחיל לחשוף את המשמעות של זאב עבורו. בתגובה למצב בו רוסין מתסכלת אותו, רוברט רץ אל החלון, מכה את הדמות שלו בזכוכית, וצועק- "זאב זאב". הזאב מופיע כייצוג של האם והסופר אגו הרודפני, שאינם נפרדים מזהותו.

תחילתן של הפרדה, הבניית מציאות והשגת זהות, מתרחשת במקרה של רוברט, לא דרך המטאפורה האבהית, אלא דרך שימוש בפונקציה המיתית של המיכל.

המיכל מופיע תחילה כחור אסלה, ללא סף, שמעורר בו אימה. וינסנט בנואיסט⁽¹⁰⁾, מתייחס אל הניסיון לביית את האופי המאיים של המיכל הריק, ולקבלו בהדרגה כפוטנציאל סימבולי חיובי, שאליו ניתן להבר תכנים שונים. רוסין מבחינה בין חומרי הגוף השונים, סמלי הגוף ההרוס שלו, דרך פירושים מנקודת מבט אפקטיבית (affective). החלב זה משהו שמקבלים, קקי זה משהו שנותרים, וערכו תלוי בחלב שמקבלים. שתן זה אגרסיביות. בהמשך היא מראה לו שהסיר עדיין שם גם כשרוקן מהשתן שלו כפי שגם הוא, רוברט, עדיין שם גם לאחר שהשתין. רוברט מראה בהדרגה השהייה בין ריקון ומילוי, עד ליום שבו הוא מצליח לחזור, נושא כמנצח, סיר ריק בידיו.

המסלול של הכלי שנפרד מהפונקציה שלו, מה שהופך אותו, לפי לאקאן, לאובייקט אנושי, מאפשר לרוברט לאמץ בהמשך זהות אנושית. בסצנה של ההטבלה רוברט עומד עירום מול רוסיין, אוסף את המים בידי הקעורות, מרים אותן עד לכתפיו, ונותן להן לזלוג לאורך גופו, באומר לרוסיין לראשונה את שמו, ברכות – "רוברט, רוברט". סצנת ההטבלה, תחזור עם החלב מהבקבוק, תוך שהוא אווז בפין בהנאה רבה ומראה אותו לרוסיין, כמו מבקש את הכרתה.

ההפרדה במישור של האובייקט המסמני מתרחשת בהמשך גם ביחס למסמן "זאב", השם המקושר להתענגות הסובייקט. כאן ניתן להבחין בתנועת האנליטיקאית בהעברה, תחת האוריינטציה של הסמלי בממשי. תחילה היא מתמקמת כעד, המנוטרל על ידי ההתענגות הלא מרוסנת של ה"זאב". רוברט הופך את רוסיין לזאב. הוא גורם לה למלא את התפקיד של האם המרעיבה, לבלוע מים מלוכלכים מהבקבוק, תוך שהוא מילל – "זאב", משתין עליה בתגובה לדימוי שלו אותה כאם שנוטשת.

לוראן⁽¹¹⁾ מציין כי מאחר שבפסיכואנליזה האובייקט נותר ממשי, בהישג ידו של הסובייקט, ומבטיח את תפקודו כקבל של התענגות, כדי להיכנס למשחק, האנליטיקאי צריך להתמקם בהעברה הפסיכוטית, לא כזה שחושף את המבנה, אלא כזה שבאמצעות תפקודו יוצר הפרדה, חתך, שמאפשרים הסרה של התענגות מהשדה של האחר.

אחת הפגישות מסמנת את השינוי בהתמקמות האנליטיקאית. רוברט נועל אותה בשירותים, ואז חוזר לחדר הטיפול לגמרי לבדו, מטפס על המיטה הריקה ומתחיל להיאנח. "הוא לא יכול היה לקרוא לי אך הייתי צריכה לחזור כי אני האדם הקבוע. חזרתי. רוברט היה שרוע, פתטי, אגודלו קרוב לפיו, ובפעם הראשונה בפגישה הוא הרים את זרועותיו אלי ואיפשר לעצמו להתנחם". מפגישה זו ואילך המוסד היה עד לשינוי טוטאלי בהתנהגותו. ולרוסיין היה הרושם שהוא גירש את הזאב.

הספרות שנכתבה בעקבות המקרה עסקה רבות בשאלה האם ניתן לומר של "ילד זאב" הייתה שפה, והאם זה היה התנאי היסודי שאיפשר את הקשר עם רוסיין. בעקבות המסלול שעבר רוברט בטיפול התעוררה אצלי שאלה, האם ניתן לומר שחל שינוי בהתמקמותו גם ביחס לשיח.

בהתבסס על האמירה של לאקאן בהצעת אוקטובר 1967 על כך שללא השלד המסמני של האדיפוס, ללא נאום האדון, הפסיכואנליזה זהה לדליריום של שרבר, מילר⁽¹²⁾ אומר, שהקשר של שרבר לאחר הגדול משחזר בממשי את הקשר של האנליזנט לאנליטיקאי. אפשר לומר שמילר משרטט כאן את הסמלי והממשי כקווים מקבילים, שאינם נפגשים בשל החסר במסמן הפאלי.

אבל בשונה משרבר, המקרה של רוברט, כרוך בקשר משמעותי עם רוסיין, שממציאה את המושג – "סמלי בממשי", ומציינת את נקודות המפגש. ההעברה מאפשרת לו לעשות מסלול, שעוקף את כישלון המטאפורה האבהית, ומצליח לממש את פונקציית ההפרדה, שמאפשרת לו להפעיל את החסר שלו ולהשיג לעצמו זהות.

מכאן אני מציעה, בעקבות רוסיין, את האפשרות הבאה: אם עבור כל סובייקט זו השפה שמעניקה לו את גופו, ניתן לומר שתחת העברה, היכן שהוא נתן לה חומר, והיא המציאה עבורו שפה, שם נוצר אולי שיח ממשי.

בבליוגרפיה

1. Lacan.J, **Seminar I**
2. Miller.J.A, **La matrice du traitement de l'enfant au loup**,
<https://www.cairn.info/revue-la-cause-freudienne-2007-2-page-141.htm>
3. Miller.J A, **Schizophrénie et paranoïa**, from a lecture held in Brussels in April 24, 1982, published in Quatro no. X, translated to Hebrew by Rosen Mabel and Piechotka Suzi and published in the Freudian notebooks
4. Laurent. Eric, **The impact of Lacan's teaching on psychoanalysis with children**, with the collaboration of Robert Lefort, Rosine Lefort, Esthela Solano-Suhez and Marc Strauss, for the Third International Encounter of the Freudian Field, Buenos Aires, 1984, Translated by Leonardo S. Rodriguez Originally published in Spanish in *¿se analiza hoy?* (Buenos Aires: Fundación del Campo Freudiano and Ediciones Manantial, 1984) and in French in *Ornicar?* no. 35 (1985)
5. Lefort. Rosine and Robert, **The First Three Lessons of the Treatment of the Wolf Child**, lacan.com 1997/2006
6. Miller.J.A, **La matrice du traitement de l'enfant au loup**,
<https://www.cairn.info/revue-la-cause-freudienne-2007-2-page-141.htm>
7. Miller.J A, **Schizophrénie et paranoïa**, from a lecture held in Brussels in April 24, 1982, published in Quatro no. X, translated to Hebrew by Rosen Mabel and Piechotka Suzi and published in the Freudian notebooks no 3
8. Lefort. Rosine and Robert, **The First Three Lessons of the Treatment of the Wolf Child**, lacan.com 1997/2006
9. Miller.J.A, **La matrice du traitement de l'enfant au loup**,
<https://www.cairn.info/revue-la-cause-freudienne-2007-2-page-141.htm>
10. Benoist. Vincent, **La schizophrénie chez l'enfant en 1953 : les apports de rosine lefort et jacques lacan**, *Psychiatries dans l'histoire*, J. Arveiller (dir.), Caen, PUC, 2008, p. 355-362
11. Laurent. Eric, **The impact of Lacan's teaching on psychoanalysis with children**, with the collaboration of Robert Lefort, Rosine Lefort, Esthela Solano-Suhez and Marc Strauss for the Third International Encounter of the Freudian Field, Buenos Aires, 1984, Translated by Leonardo S. Rodriguez Originally published in Spanish in *¿se analiza hoy?* (Buenos Aires: Fundación del Campo Freudiano and Ediciones Manantial, 1984) and in French in *Ornicar?* no. 35 (1985)
12. Miller.J. A, **Schizophrénie et paranoïa**, from a lecture held in Brussels in April 24, 1982, published in Quatro no. X, translated to Hebrew by Rosen Mabel and Piechotka Suzi and published in the Freudian notebooks

